HARPUT ULEMASINDAN BİLİNMEYEN BİR ÂLİM: DELLALZÂDE MÜFTÜ HACI MEHMET EFENDİ

Yurdal DEMİREL[1]

ÖZET

Tarihin her döneminde önemli bir yerleşme merkezi olan Harput, bölgesinin bir ilim ve irfan yuvası olmuştur. Bu yönüyle Harput'tan yüzyıllar boyunca birçok manevi şahsiyet, ilmi ve edebi şahsiyet, bestekâr ve müzisyen, askeri ve siyasi şahsiyet yetişmiştir. Harput'un yetiştirdiği ilmi ve manevi şahsiyetlerden biride Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'dir. Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi, 1805 yılında Harput'ta doğmuştur. Harput ve İstanbul'daki tahsil hayatından sonra Harput'ta Süleyman Paşa Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Müderrislik görevinin yanı sıra uzun yıllar Harput ve Mamuretülaziz Vilâyeti Müftülüğü görevinde bulunmuştur. Bu arada birçok talebe yetiştirmiştir. Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi, 1900 yılında Harput'ta vefat etmiştir. Bu çalışmada, XIX. yüzyılda Harput'ta yetişen en önemli müderris ve müelliflerden biri olan Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin hayatı, eserleri ve onun Harput uleması içindeki yeri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harput, Medrese, Müderris, Müftü, Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi

AN UNKNOWN SCHOLAR FROM THE HARPUT CLERİAL: DELLALZADE MÜFTÜ HACI MEHMET EFENDİ

ABSTRACT

Harput, which is an important settlement center in every period of history, has been a science and wisdom nest of its region. From Harput, which a distinguished example of Turkish culture, many spiritual personalities, scientific and literary figures, composers and musicians, military and political figures have been trained throughout the centuries. One of the scholarly and spiritual figures trained by Harput is Dellalzâde Mufti Hacı Mehmet Efendi. Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi was born in 1805 in Harput. After his life of education in Harput and Istanbul. He was appointed as a professor of Suleyman Pasha Medrese in Harput. In

[1] Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, 23 Nisan İlkokulu Müdürü Kızıltepe/Mardin, e-posta: yurdaldemirel@gmail.com

addition to his duty as a professor, he served as the Mufti of Harput and the Mamuretülaziz Province for many years. Meanwhile, he has trained many students. Dellalzâde Mufti Hacı Mehmet Efendi died in 1900 in Harput. In this study, it wil be tried to explain the life of Dellalzâde Mufti Hacı Mehmet Efendi, one of the most important professors and writers who grew up in Harput in the 19th century, and his place in the Harput Clerical.

Keywords; Harput, Madrasah, Professor, Mufti, Dellalzade Müftü Hacı Mehmet Efendi.

GİRİŞ

Fizikî bir mekâna karşılık gelen şehirler, aynı zamanda toplumsal ve kültürel birer yapıdırlar. Kimi şehirler, fizikî bir mekânın karşılığı olmanın ötesine geçememişlerdir. Fakat kimi şehirler de vardır ki kültürel iklimde neşet eder, kültürden beslenir hatta içinde neşet ettiği kültür, kendisinin omurgası haline gelir ve bu halleriyle yüzyıllar boyunca her bakımdan kültürü besleyen merkezler olurlar. İşte böylesine şehirler kültür merkezi vasfını haiz şehirlerdir. Kültür merkezi konumuna yükselmiş şehirler, mimarinin, musikinin, ahlakın, ilmin, şiirin, edebiyatın en güzel eserlerini ve bu eserleri vücuda getiren timsal şahsiyetleri bağrından çıkaran ve onları mensup oldukları medeniyete mal edip insanlığın hizmetine sunan şehirlerdir[2].

Harput şehri de askerî, ticaret ve konaklama merkezi olmasının yanında, kültür merkezi vasfına haiz bir şehir olmuştur. Bu yönüyle Harput musikinin, mimarinin, ilmin, şiirin, edebiyatın en güzel eserlerini ve bu eserleri vücuda getiren timsal şahsiyetleri bağrından çıkaran ve onları mensup oldukları medeniyete mal edip insanlığın hizmetine sunan Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden birisidir.

Bölge Türk hâkimiyetine geçtikten sonra beylikler döneminden itibaren önemli başkentlerden biri olmuştur. Özellikle Çubukoğulları döneminden itibaren başlamak üzere Artuklular ve Akkoyunlular dönemiyle birlikte "merkezî yer" olma özelliğini taşımıştır. Bundan dolayı gerek ticari gerekse sosyo-kültürel yönlerden çevresini de etkilemiştir.

Tarihin her döneminde önemli bir yerleşme merkezi olan Harput, bölgesinin bir ilim ve irfan yuvası olmuştur. Türk Kültürünün seçkin bir örneği olan Harput'tan yüzyıllar boyunca birçok manevi şahsiyet, ilmi ve edebi şahsiyet, bestekâr ve müzisyen, askeri ve siyasi şahsiyet yetişmiştir. Harput'un yetiştirdiği ilmi ve manevi şahsiyetlerden biride Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'dir.

[2] Djuneis Nureski, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri Ve Özellikleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2014, s. 64.

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

1. DOĞUMU VE ATALARI

1.1. DOĞUMU

Dellalzâde Hacı Mehmed Efendi'nin doğum tarihi ve yeri konusunda kaynaklarda değişik bilgilere yer verilmektedir. İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde yer alan 2817 numaralı dosyada yer alan bilgilere ve bu arşivden faydalanan Sadık Albayrak Son Devir Osmanlı Uleması adlı çalışmasında 1220/1805 yılında günümüzde Kovancılar İlçesine bağlı Avlağı Köyü'nde doğduğunu kaydetmektedir[3].

İshak Sunguroğlu ise Harput Yollarında isimli eserinde 1795 (1210. H) tarihinde Harput'ta doğduğunu kaydetmektedir[4].

Fikret Memişoğlu ise Harput Divanı adlı eserinde bu konuda İshak Sunguroğlu'nun teyit etmekte ve 1795 (1210. H) tarihinde Harput'ta doğduğunu kaydetmektedir[5].

Aileden Hacı Mahmut Biçer ile yaptığımız görüşmede babası ile amcazâde Dellalzâde Hacı Mehmed Efendi'nin Harput'ta doğduğunu ifade etmiştir[6].

1.2. ATALARI: DELLALZÂDELER VEYA MUNZUROĞULLARI

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, Harput'un önde gelen ulema ailelerinden Dellalzâde Hacı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Hacı Hüseyin Efendi, bugün Kovancılar İlçesine bağlı Pafikan (Topağaç) Köyü'nün ileri gelenlerinden Munzuroğulları ailesine ismini veren Munzur Baba'nın oğludur.

Munzur Baba'nın yaşadığı dönem tam olarak bilinmemekle birlikte torunu Dellalzâde Müftü Hacı Mehmed Efendi'nin 1800'lü yılların başında doğmuş olması dolayısıyla onun XVII. yüzyılın sonlarında veya XVIII. yüzyılın ilk yarısında doğduğunu ve bu yüzyıl içerisinde vefat eden bir zat olduğunu düşünmekteyiz.

1840 tarihli Harput Eyaleti, (Maadin-i Hümayun) Sancağı, Palu, Hun, Veşin, Sivan, Gökdere, Bulanık, Ohu, Karaçor nahiyeleri Müslim nüfus defterinde yer alan Pafkan Köyü ile ilgili kayıtlarında Munzuroğlu Mustafa'nın bu tarihteki yaşı altmıştır[7]**.** Buna göre Munzur Baba'nın oğlu Resul'ün oğlu olan Mustafa 1780 yılında doğmuştur. Buda Munzur Baba'nın

[3] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya 2817; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, C.3, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, s. 210.
[4] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, İstanbul, 1959, s.220.
[5] Fikret Memişoğlu, *Harput Divanı*, Elazığ Kültür Derneği Yay., Elazığ, 1995, s.79.
[6] Mahmut Biçer ile 10/03/2015 tarihinde yaptığımız görüşmede verilen bilgi.
[7] *BOA. NFS.d..*, 2688, 29/12/1256 (21 Şubat 1841).

XVII. yüzyılın sonlarında veya XVIII. yüzyılın ilk yarısında doğduğunu ve bu yüzyıl içerisinde yaşadığı düşüncemizi belgelemektedir.

Munzur Baba hakkında bildiğimiz bilgilerden bir diğer ise babasının adının Mahmut olduğudur.

Vefatından sonra köyün girişindeki mezarlığa defnedilmiş olan Munzur Baba'nın mezarı yüzyıllar boyunca Karaçor yöresi ve çevre bölge halkları tarafından felçli hastalar başta olmak üzere her türlü hastalıklar için ziyaret edilmektedir.

Munzur Baba'nın hâlâ Karaçor yöresinde değişik değişik menkıbeleri anlatılmaktadır. En çok anlatılan menkıbelerinden birine göre Munzur Baba'nın iki oğlundan küçük olan ve köyde kalan oğlu Mustafa'nın askerlik çağında orduya dâhil edilmek üzere askeri yetkililer köye gelmişler. Munzur Baba yetkililerden oğlunu sabah götürmelerini istemiş. Onlar bu isteğe rıza göstermeyip akşamüstü götürmek istemişler. Bunun üzerine askerlere "İnşallah atlarınız ölür, semerlerini siz taşırsınız" sözleriyle tepki vermiş. Daha sonra keramet olsun diye elini pişmekte olan kavurma kazanına sokup karıştırmış ve avuçlayıp tabağa koymuş. Tabağa koyduğu kavurma da kan kesmiştir. Bu durum karşısında korkan askerler sabah gitmeye kara vermişler. Ancak askerler sabah kalktıklarında ise atlarının öldüklerini görmüşler[8].

Bir başka menkıbeye göre yöre halkından hastalıkları için yanına gelen kişilere Munzur Baba, vücudunda ağrıyan yerine bir tahta parçası koyup üzerine okla vurunca bu ağrı geçermiş. Bu tahta parçası halen torunlarında muhafaza edilmektedir[9].

Munzur Baba'nın büyük oğlu olan Hacı Hüseyin Efendi oğlunun tahsili için Harput'a gelmiş ve burada Hoca Mescit Mahallesi'ne yerleşerek bir daha köyüne geri dönmemiştir.

Ailenin Harput'a yerleşen koluna neden Dellalzâdeler denildiği konusunda ise kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ferit Devellioğlu dellal kelimesini delaletten geldiğini, satılacak şeyi satan ve alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse anlamları olmak üzere iki anlamı olduğunu kaydetmektedir[10]. Dellalzâdeler isminin Hacı Hüseyin Efendi'nin Harput'a yerleştikten sonra

[8] Munzur Baba'nın torunlarından Hacı Mahmut Biçer ile 10/03/2019 tarihinde yaptığımız görüşmede verdiği bilgi.
[9] Munzur Baba'nın torunlarından Fatma Demirel ile 10/03/2019 tarihinde yaptığımız görüşmede verdiği bilgi.
[10] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca –Tükçe Ansiklopedik Lûgat* , Aydın Kitabevi, Ankara, 2012, s.206.

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

verildiği düşüncesindeyiz. Çünkü ailenin köyde kalan torunlarına Munzur Baba'dan sonra Munzuroğulları ismi verilmiştir[11].

2. TAHSİL HAYATI

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, ilk tahsilinden sonra Harput'un meşhur âlimlerinden Dağıstanlı Hoca Hacı Hafiz Mehmet Efendi'nin[12] medresesinde tahsile başlamıştır. Hocasından on beş seneyi aşkın bir süre mantık, meani, adab, kelam, usul, hadis, fıkıh ve feraiz derslerini tahsil etmiştir. Kısa zaman içinde akranları arasında temayüz etmiştir. Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, 1836 yılında tahsilini bitirerek icazet-i ilmiye almıştır[13].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, hocası Dağıstanlı Hacı Hafiz Mehmet Efendi'nin, Hicaz'a gittiği zaman onun yerine medresedeki müderrislik görevini vekâleten yürütmüştür. Bu dönemde aynı medresede öğrenim gören Beyzâde Hacı Ali Efendi, derse geldiği zaman Dellalzâde Mehmet Efendi ayağa kalkar ve hürmet gösterirmiş[14].

Sunguroğlu Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin Harput'taki tahsili sırasında Büyük Hacı Ali Efendi'den de dersler aldığını kaydetmektedir[15].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi hocası Dağıstanlı Hacı Hafiz Mehmed Efendi'nin isteği üzerine ilmini geliştirmek için İstanbul'a gelmiş ve burada hemşehrisi olan Elazığ'ın Mercumut Bucağı'na bağlı Cüge Köyünden "Kürt Hoca" lakabıyla meşhur olan Hacı Abdurrahman Efendi'den[16] ders almaya başlamıştır. Burada ki öğrenimi iki yıl devam ettikten sonra buradan ikinci bir icazetname almıştır.

---

[11] Munzur Baba'nın torunlarından Hacı Mahmut Biçer ile 10/03/2019 tarihinde yaptığımız görüşmede verdiği bilgi.

[12] Dağıstanlı Hoca Hacı Hafiz Mehmet Efendi Harput'un en ileri ve namlı âlimlerinden "Dağıstanlı Hoca" namıyle maruf Hacı Mehmet Efendi 1778 tarihinde Harput'ta doğmuştur. Harput'ta başladığı tahsil hayatını Kayseri, Mısır ve Halep'te sürdürmüştür. Harput'a döndüğü zaman, evvelâ Sarahatun medresesi müderrisliğine, sonra da Çötelizâde meşhur Saçlı Hanım'ın mütevellisi bulunduğu İbrahim Paşa Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Birçok talebe yetiştirmiş, iki defa da icazet vermiştir, ikinci icazet alanlar arasında Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'de bulunmaktaydı. Hacı Mehmet Efendi 1865 yılında Harput'ta vefat etmiştir Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.216.

[13] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.220; Sadık Albayrak Hacı Mehmet Efendi'nin Dağıstanlı Hocada olan eğitiminin on beş yıldan fazla devam ettiğini yazmaktadır bkz. Albayrak, *a.g.e.*, s.211.

[14] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.220.

[15] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.108.

[16] Hacı Abdurrahman Efendi hakkında geniş bilgi için bkz. Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.134-137.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, İstanbul'da ayrıca "Vidinli Hoca" lakabıyla meşhur olan Hoca Mustafa Efendi ile hemşerileri olan Harputlu Kazasker İsmail Seyfettin Efendi, Hoca İshak Efendi, Mustafa Faik Efendi'den de ders almıştır[17].

3. MEMURİYET HAYATI

3.1. MÜDERRİSLİĞİ

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, müderrisliği boyunca Harput'un Hıyarcılar semtinde bulunan ve Çötelizâde Süleyman Paşa tarafından yapılan Süleyman Paşa Medresesinde görev yapmıştır.

Hacı Muharrem Hilmi Efendi[18] Harput Uleması adlı yazma eserinde Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin Harput'a dönüşünde müderrisliğe başlamasını şöyle anlatmaktadır:

"Harput'a avdetinde hocası Mustafa Efendi medresesini Beyzâde Hacı Ali Rıza Efendi'ye terk ettiğinden Çötelizâde Süleyman Paşa ile görüşmüştür. İlm-ü efzârına meftûn olan Süleyman Paşa, namına izafeten bir medrese inşa ettirip Hacı Mehmed Efendi'yi müderris tayin etmiştir." [19]

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin Süleyman Paşa Medresesi'ndeki müderrislik görevi üç ayrı dönemde yapmıştır. Bunlardan ilki ilk görevi olan ve Dağıstanlı Hoca Hacı Hafiz Mehmet Efendi'den icazetname aldıktan sonraki döneme denk gelmektedir. Bu dönem kısa sürmüştür. Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, hocasının isteği üzerine İstanbul'a tahsil için gidince bu ilk görevi sona ermiştir.

---

[17] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211.

[18] Hacı Muharrem Hilmi Efendi 1878 yılında Elazığ'ın merkeze bağlı Sarılı Köyü'nde doğmuştur. Harput'ta Hacı Abdullah Efendi'nin medresesine giderek ilim tahsiline başlamıştır. Bu arada Köğank Köyü'ndeki Ömer Hüdai Baba ile Harputlu Beyzade Ali Efendi'dn dersler almıştır. Ömer Hüdai Baba'dan icazetname almıştır. 1906 tarihinde askerlik için Erzurum'a gitmiş ve orada tabur kâtipliği yapmıştır. Açılan bir sınavı kazanarak tabur imamlığı görevine atanmıştır. Buradan Bitlis'e gitmiştir. Burada Muhammed Kübrevi'ye de intisap etmiş ve buradan da icazetname almıştır. 1912 yılında Elazığ'da depo taburunu kurmakla görevlendirilmiş bir süre sonra tabur imamı olarak Yemen'e gitmiştir. Yemen'den sonra Hicaz bölgesine atanmış ve Medine-i Münevvere'de bir buçuk yıl kalmış, sonra tekrar Erzurum'a geri dönmüştür. 1925-1926 tarihine kadar Erzurum'da kalmış, tabur imamlığından emekli olup Elazığ'a gelmiştir. Bundan sonra kendisini tamamen ilme vererek vefatına kadar ilimle uğraşmıştır. 1964 yılında vefat etmiştir. Hacı Muharrem Hilmi Efendi'nin yayınladığı ve istinsah ettiği birçok çalışması bulunmaktadır. Çalışmalarından başlıcaları şunlardır: Harput Tarihi, Harput Uleması, Divan-ı Sırri, Mev'ize-i Hilmiyye, Menazilü's-Salikin, Makamat-ı Ezkar-ı İlahiyye li's-Saliki't-Tarikati'l-Kadiriyye, Divan-ı Hüdayi, Hediyyetü'z-Zakirin. Süleyman Ateş, "Kösetürkmen, Muharrem Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C.26, Ankara, 2002, s. 275-276. Enver Demirpolat, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Harputlu Müellifler*, Elazığ, 2013, s. 241-244.

[19] Muharrem Hilmi Efendi; *Harput Ulemâsı,* Tarihsiz, s. 24.

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin müderrislik görevindeki ikinci dönemi ise İstanbul'dan geldikten sonradır. Bu dönem onun birinci müftülük dönemi olan 1855 yılına kadar devam etmiştir.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin müderrislik görevindeki üçüncü dönemi ise 1864 yılında başlamış ve 1874 yılına kadar on yıl devam etmiştir.

3.2. MÜFTÜLÜĞÜ

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin memuriyet hayatındaki ikinci görevi müftülük görevidir. Müftülük görevi otuz yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Bu süreçte hem Harput hem de Mamuretülaziz müftülüğü görevlerinde bulunmuştur.

Fikret Memişoğlu onun ilk müftülüğünün ordu müftülüğü olduğunu ve İstanbul'da ki ikinci tahsil hayatından sonra Dördüncü Ordu'da müftülük görevini yürüttüğünü ve bu görevle Mamuretülaziz'e geldiğini ordu merkezinin buradan ayrılmasıyla birlikte onunda bu görevi bıraktığını ve medresede göreve başladığını kaydetmektedir[20].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi Mamuratülaziz Vilayeti Müftülüğü'ne ilk olarak Süleyman Paşa Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunduğu 1271/1855 yılında tayin edilmiştir. Bu göreve tayin edildiğinde kırk beş yaşında idi. Şeyhülislam Mehmet Arif Efendi'nin dönemine denk gelen bu tayin halkın ilzamı ve mahalli hükümetin muvaffakatı ile gerçekleştirilmiştir[21].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin ilk müftülük dönemi dokuz yıl boyunca devam etmiş ve 1280/1864 yılında hakkında vaki bir şikâyetle dönemin valisi Hacı İzzet Paşa'nın iradesine imtisalen müftülükten ayrılmıştır. Yerine Hacı Ali Efendi tayin edilmiştir[22].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi, Müftü Hacı Ali Efendi'nin 1874 (1290) yılında Harput'ta vefat etmesi üzerine dönemin Harput Mutasarrıfı olan ve kendisinden ders alan Diyarbakırlı Said Paşa'nın takdirleri, Şeyhülislam Ahmed Muhtar Efendi'nin inhası ile bu göreve ikinci defa tayin edilmiştir. Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin ikinci müftülük döneminde 500 kuruş maaşla bu göreve başlamış ve daha sonra maaşı 800 kuruşa yükseltilmiştir. Bu görevi 1874 yılında başlamış ve vefatına kadar devam etmiştir[23].

---

[20] Memişoğlu, *a.g.e.*, s.79.
[21] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211.
[22] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211.
[23] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211; Vilayet salnâmelerinden Hacı Mehmet Efendi'nin müftülük görevini takip edebilmekteyiz. *Salnâme-i Vilâyet-i Mamuratülaziz,*

Ömrünün son yıllarına doğru yaşının yüze yaklaşması dolayısıyla çok ihtiyarlamış, fakat hakkındaki irade-i seniye mucibince yine müftüdür, vazifesini oğlu Mehmed Faik Efendi yapmıştır. Ölümüne yakın, oğlu Mehmed Faik Efendi'in kendi yerine tayin edilmek şartiyle istifası üzerine, Meşihat istifayı kabul ve fakat Müftülüğe Beyzâde Hacı Mehmet Nuri Efendi'yi tayin etmiştir[24].

3.3. İMAMLIĞI

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin müderrislik ve müftülük görevinin yanı sıra imamlık görevinde de bulunduğunu öğreniyoruz. Sadık Albayrak'ın kaydettiğine göre Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi Harput'ta bulunan Kara Sofu Camii'nin imamlığı görevini de bir süre yapmıştır[25].

3.4. DİĞER GÖREVLERİ

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi müderrislik, müftülük ve imamlık görevlerinin yanı sıra 1301 tarihli vilâyet salnâmesinde onun vilâyet evkâf komisyonu reisi olduğunu öğrenmekteyiz[26].

4. TALEBELERİ

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi 19. Yüzyılda Harput Ulemasından en çok öğrenci yetiştiren âlimlerden biridir. Uzun yıllar müderrislik yapmış olması dolayısıyla birçok talebe yetiştirmiştir.

İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivindeki dosyasında ve bu arşivden faydalanan Sadık Albayrak Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin elli yılda üç defa yirmiye yakın talebeye icazet verdiğini kaydetmektedir[27]. Bizler ondan icazetnâme alan on dört kişi tespit ettik. Bu kişiler şunlardır:

Yırıkzâde Ali Hulusi Efendi, Haddadzâde Hacı Ahmed Efendi, Hasan Hilmi Efendi, Çemişgezekli Ağlozluzâde Hasan Hilmi Efendi, Hoca İbrahim Efendi, Kara Hoca, Bekir Fikri Efendi, Kiziroğlu Osman Hoca, Kör Osman Hoca, Müftü Mehmet Faik Efendi, Tayfur Efendi,

---

H.1298 (M.1881), s.47; H.1301 (M.1884), s.48; H.1302 (M.1885), s.48; H.1305 (M.1888), s.34; H.1307 (M.1890), s.34; H.1308 (M.1891), s.36; H.1310 (M.1892-1893), s.102.

[24] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.220.

[25] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211.

[26] *Salnâme-i Vilâyet-i Mamuratülaziz,* H.1301 (M.1884), s.54.

[27] *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2817; Albayrak, *a.g.e.*, s.211.

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

Maden Müftüsü Hacı İbrahim Efendi, Mehmet Rıfat Efendi, Molla Hüseyin Efendi (Sürsürülü Molla)

Tablo 1: Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'den İcazetnâme Alan Talebeler

SIRA	İCAZETNAME ALAN KİŞİ	LAKABI	KÖYÜ / MAHALLESİ	MESLEĞİ
1	Ali Hulusi Efendi	Yırıkzâde	Alacamescit Mh.	Müderris (Cevheriye Medresesi)
2	Bekir Fikri Efendi	Şeyhzade	Zahiriye Mh.	Muallim (Keban), Müftü (Hozat)
3	Hacı Ahmed Efendi	Haddadzâde	Ahmedbey Mh.	Hattat
4	Hacı İbrahim Efendi			Müftü (Maden)
5	Hasan Hilmi Efendi		Zahiriye Mh.	
6	Hasan Hilmi Efendi	Ağlozluzade	Çemişgezek	Müderris
7	Hoca İbrahim Efendi	Kayaoğlu	Perçenç	Müderris (Perçenç Medresesi)
8	Kara Hoca			Müderris, Müftü
9	Mehmet Faik Efendi	Dellâlzâde		Müftü, Müderris (Süleyman Paşa Medresesi)
10	Mehmet Rıfat Efendi	Karahoca		Müftü (Keban)
11	Molla Hüseyin Efendi	Sürsürülü Molla	Mesti	
12	Osman Hoca	Kiziroğlu	Taşaltı Bağları	Vaiz (Sarahatun Camii)
13	Osman Hoca	Kör	Germili	Müderris (Şifahiye Medresesi)
14	Tayfur Efendi	Dellâlzâde		

Kaynak: *İstanbul İl Müftülüğü Meşihat Arşivi*, Dosya, 2819; 2822; Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.220, 366, 375, 377, 381, 387, 418; Albayrak, *a.g.e.*, s.292; Enver Demirpolat, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Harputlu Müellifler-I*, Ankara, 2013, s.229.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi icazet verdiği talebelerinin yanı sıra Mutasarrıf Diyarbakırlı Said Paşa ve Harput Defterdarlığı yapan Rusçuklu Faik Efendi gibi döneminde Elazığ'da çeşitli bürokratik görevlerde bulunan bürokratlara da dersler vermiştir[28].

[28] Albayrak, *a.g.e.*, s.211.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'ye 1274/1857 yılında İbtida-i Hariç rütbesi ile Bursa Müderrisliği rüusu verilmiş, 1284/1867 yılında Hareket-i Hariç rütbesine terfi olmuştur. 1294/1877 senesinde ilmi rütbesi yanında İzmir Payesi'ne nail olmuştur. Aynı yıl İbtida-i Dahil rüusuna da terfi etmiştir.

5. ESERLERİ

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

5.1. Haşiye-i Muallaka-i Mufassala

Mantıkla alakalı olan bu eser 1275/1858 yılında basılmış ve bir müddet medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

5.2. Tev'emu Miftahü's-Sekkaki ala Şerhi Mahmud el-Antaki

Mahmut el-Antaki'nin Beyan ilmine ait *Alaka* adlı eserine müellifin Arapça olarak yazdığı bir haşiyedir. Bu eser matbu değildir.

5.3. Şerh-i Manzum-u Kaside-i Bürde

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi bu eserinde İmam Busuri'nin yazdığı kitabı manzum olarak şerh etmiştir.

5.4. Haşiye ala Haşiyeti'l-İsam ale't-Tasdikat li-Kutbeddin er-Razi

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan eser İstanbul'da 1275/1858 yılında basılmıştır. Eserin, adı geçen kütüphanede 002698 ve 000613 demirbaş no'lara kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır.

Atıf Efendi Kütüphanesi 1790 demirbaş no.da kayıtlı bulunandan başka bir diğer nüshası da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 780144 no'ya kayıtlıdır.

Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa bölümü 1111327 demirbaş no.da bulunan bir diğer nüshası, *Haşiye Ala Haşiyeti İsamüddin Ala Şerhi Kutbiddin Ale'ş-Şemsi* ismiyle kaydedilmiştir.

Eserin bir diğer yazma nüshası da Edirne Selimiye Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde Tasdikat-ı İsam Haşiyesi 1709 demirbaş numarada kayıtlıdır[29].

[29] http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tasdikat-i-isam-hasiyesi/214395

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin bu eseri Kutbeddin er-Razi'nin eserine yapılan bir haşiye olup kitabın konusu ise mantıktır.

5.5. Tasdikat-ı ale'l-Eysa

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin bu eseri vesayet ile alakalıdır.

Bu eserlerinin yanı sıra Dellalzâde Hacı Mehmed Efendi'nin Harputlu İbrahim Lebib Efendi'nin Neşrü'l- karaiz Şerhü'l-feraiz adlı eserinin sonunda Harput ulemasından Beyzâde Ali Efendi, Efendizâde Hacı Abdulhamid Efendi, ve İbrahim Hulusi Efendi ile birlikte birer takrizleri vardır[30].

6. BAZI HUSUSİYETLERİ VE VEFATI

İshak Sunguroğlu Harput Yollarında adlı eserinde Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'yi şöyle anlatmaktadır:

"Tellâl Zade, bu ilm-ü fazlının yanı başında tasavvufa da kıymet vermiş, çalışmış ve Nakşibendî tarikatının halifelik derecesine kadar yükselmişti.

Tellâl Zade, tamam yüz yıla yakın bir süre yaşamış ve ömrünün sonuna kadar şuur ve hafızasını kaybetmemiş, dini bütün müslümanlardan bulunması dolayisiyle mukadderat-ı ilâhiyeye karşı o derece muti ve münkaddı ki bir sene, evlerine ve kendi oturduğu odaya yıldırım düşmüş ve odanın bir köşesini kamilen yıkmıştı.. Tellâl Zade, bu hâdisede istifini hiç bozmadan okuduğu kitabı bile kapatmamıştır.

....

Şişman, kısa boylu, geniş omuzlu, mavi gözlü, beyaz ve uzun bir sakalı varmış.."[31]

Hacı Muharrem Hilmi Efendi Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin tasavvuf ile olan ilişkisi hakkında Palu'da bulunan Nakşibendi şeyhi Şeyh Ali Septi Efendi'ye intisap ettiğini ve Nakşibendilik tarikatında nail-i rütbe-i hilafet haiz olduğunu meşâhir-i ulema ve efadil-i sülahadan bir zat olduğunu kaydetmektedir[32].

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi 1900 yılında Harput'ta vefat etmiştir. Naaşı Akyol Mezarlığında bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir.

7. AİLESİ

[30] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.210, 212.
[31] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.220-221.
[32] Muharrem Hilmi Efendi; *a.g.e.*, s. 24.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi Ümmügülsüm Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten Ayşe, Sakine ve Fatma isminde üç kızı ile Mustafa Sakib, Hüseyin Ali, Şeyh Ahmed, Tayfur ve Mehmet Faik isminde beş oğlu olmuştur.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin kızlarından Ayşe Hanım şehrin ileri gelenlerinden Belediye Başkanı Çötelizâde Mehmet Bey ile evlenmiştir. Ayşe Hanım'ın bu evlilikten Saim ve Selahattin isminde iki oğlu olmuştur.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin kızlarından Sakine Hanım Vertetil Köyü ağalarından Ali Bey ile evlenmiştir. Bu evliliğinden Saibe isminde bir kızı ile Nüzhet ve Selahattin isminde de iki oğlu olmuştur.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin kızlarından Fatma Hanım ise Kesrikli Çırpanizade Hacı Hamid Bey ile evlenmiştir.

Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin büyük oğlu Mustafa Sakib Bey Mısır'a göçmüş ve orada yerleşmiştir. Hüseyin Ali Bey genç yaşta vefat etmiştir. Tayfur Bey ise çocuksuz vefat etmiştir. Ahmet Efendi ise Nakşibendi tarikatına intisap ederek tasavvuf ehli olmuştur.

7.1. MEHMED FAİK EFENDİ (MÜFTÜ)

Mehmet Faik Efendi, 1857 yılında Harput'ta doğdu. Babası Harput'un önde gelen ulemâ ailelerinden biri olan Dellalzâdelerden Müftü Hacı Mehmet Efendi, annesi Ümmügülsüm Hanım'dır. Müftü Mehmet Efendi'nin beş oğlundan en küçük olanıdır. İlk tahsilini yaptıktan sonra Süleyman Paşa Medresesi'ne kayıt ve devamla önce babası Müftü Hacı Mehmet Efendi'den icazetnâme aldı. Sonra Kurşunlu Camii medreselerinde ders veren Karaçorlu Hoca namıyla maruf Hoca Mehmet Hilmi Efendi'nin derslerine devam etti. Buradaki derslerini de başarıyla vererek ikinci defa icazetnâme aldı[33].

Babası Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin yaşlanması üzerine babasının yerine uzun seneler müftülük vazifesini bizzat kendisi idare etti. Babası Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin 1892 yılında vefat etmesinden sonra Süleyman Paşa Medresesi Müderrisliğine tayin edildi. Bu medresede tedrisata başlayarak birçok talebeye ders okuttu[34].

[33] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.221.
[34] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.221.

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

Mehmet Faik Efendi, 1892 tarihinden 1907 tarihine kadar Mamuratülaziz Vilâyeti Evkaf Komisyon Reisliği'nde[35] ve mahkeme azalıklarında bulundu.

Mehmet Faik Efendi, 1904 yılının temmuz ayının ilk günlerinde[36] Vali Hasan Bey ile Müftü Beyzâde Mehmet Nuri Efendi'nin aralarının açılmasıyla Vilâyet Müftülüğüne tayin edildi. Vilayet Müftülüğü görevini beş sene yürüttü. II. Meşrutiyet'in ilânından evvel Müftülük görevinden alınarak Malatya'da bulunan Sultan Suyu Çiftliği Müdürlüğü görevine getirildi[37].

Harput'ta 1 Şubat 1915 tarihinde açılan Dar'ül-Hilâfetü'l-Aliye Mektebi'nin açılmasıyla birlikte burada Mantık, Hadis ve Edebiyat dersleri Müderrisliğine tayin edildi. Bu okuldaki görevi okulun kapanışına kadar devam etti[38].

1905 tarihinde kendisine Edirne paye-i mücerredi rütbesine haiz olan Müftü Faik Efendi çok zeki, âlim ve şairdi. Faik Efendi, Arapça, Farsça ve Ermenice bildiği gibi Arap, Fars ve Ermeni edebiyatına da vakıf biriydi[39]. İshak Sunguroğlu onun şairlik yönü hakkında şunları yazmaktadır:

"Faik Ef. çok zeki, âlim ve hele şir-ü inşanın bütün derinliklerine nüfûz etmiş ateşin bir şairdi. Her hangi bir anda söylemek istediği şiirleri çok defa bilbedahe söylerdi. Buna kendisi de müdrikdi ki:

Âferinler tabımın şu feyz-i istidadına

İstesem bir lâhzada bin bikr-i mana söylerim

diye şiir vadisindeki kabiliyetine işaret etmektedir'"[40].

[35] *Salnâme-i Vilâyet-i Mamuratülaziz,* H.1310 (M.1892-1893), s.106; H.1312 (M.1894), s.159; H.1325 (M.1907), s.58;

[36] *BOA., BEO.*, 2360/176988, 18/04/1322 (2 Temmuz 1904); *BOA., DH.ŞFR.,* 330/82, 09/05/1320 (22 Temmuz 1904). Müftü Beyzâde Mehmet Nuri Efendi müftülük görevi sırasında nüfuzunu arttırdığı için azledilmiş olup yerine Mehmet Faik Efendi'nin atanması üzerine vilayet merkezi ve Harput Uleması arasında sözlü kavga (münâza'a) başlatmış ve sonrasında vali beyin araya girmesiyle bu sözlü kavga son bulmuştur bkz. *BOA., DH.ŞFR.,* 370/103, 10/07/1322 (23 Eylül 1906). Ayrıca Mehmet Faik Efendi'nin Mehmet Nuri Efendi'nin kendisi hakkındaki yaptığı sözlü kavgaları şikayeti hakkında bkz. *BOA., DH.MKT.*, 2676/65, 13/11/1326 (8 Kasım 1908).

[37] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.221.

[38] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.221.

[39] Müftü Faik Efendi, Kaside-i Bürde'yi tahmis edecek kadar Arapçası kuvvetli idi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Elazığ'ı ziyaret eden meşhur Şeyh Senusi Efendi dahi Müftü Faik Efendi'nin Arapça bilgisini takdir etmiştir Memişoğlu, *a.g.e.*, s. 79; Yurdal Demirel, *Tarık Tahiroğlu'nun Hâtıralarıyla Elaziz'den Elazığ'a*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007, s.239.

[40] Sunguroğlu, *a.g.e.*, s.223-224.

Mehmet Faik Efendi, 1928 yılında Elazığ'da vefat etti. Cenazesi Harput Ağyol mezarlığında bulunan aile kabristanlığına defnedildi. Faik Efendi, Saray Ağaları veya Keşşafzâdeler adıyla bilinen aileden Osman Ağa'nın kızı Fatma Hanım ile evlendi. Müftü Faik Efendi'nin bu evlilikten Berika isminde bir kızı ve Mehmed Hurrem isminde bir oğlu bulunuyordu[41].

7.2. MEHMED HURREM MÜFTÜGİL

Mehmet Hurrem Bey, 1898 (1314) yılında Harput'ta doğdu. Harput'un ileri gelen alim ve şairlerinden Dellalzâde Müftü Mehmet Faik Efendi ile Saray Beyleri Keşşafzâdelerden Fatma Hanım'ın oğludur. İlk, orta ve lise tahsilini Elazığ'da yaptıktan sonra yükseköğrenimi için İstanbul'a gitti. Burada İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne kaydoldu. Bir sene okuduktan sonra Almanya'ya giderek Jena Üniversitesi'nin felsefe şubesine kaydoldu. 1922 yılında buradan mezun oldu. 1924 yılının Mayıs ayında Varşova Elçiliği Evrak memurluğuna atandı. Aynı yılın sonlarına doğru Milano Konsolosluğu'na, 1925 yılının Mayıs ayında Roma Konsolosluğu'na nakledildi. 1926 yılında Roma'da Vice Consul oldu. 1927 yılı Temmuz'unda Viyana Müstakil Konsolosluğu'na yükseltildi. 1930 yılı Haziran ayında Hariciye Vekâleti II. Daire I. Şube Şefliği'ne atandı[42].

Mehmet Hurrem Bey, babası Müftü Faik Efendi'nin 1928 yılında vefatından sonra ailenin tek erkek evladı olduğu için, 1931 yılında Hariciye Vekâleti'ndeki görevinden istifa ederek Elazığ'a döndü. Elazığ'a döndükten kısa bir süre sonra Elazığ Belediye Başkanlığı'na seçildi. Hurrem Bey, Avrupa'da tahsil gören, uzun yıllar Viyana, Varşova, Milano ve Roma gibi Avrupa'nın önemli kentlerinde görev yapan biri olarak modern belediyecilik hakkında geniş bilgi sahibiydi. Avrupa kültürünü içine sindirmişti. Çok zeki, ikna edici özelliği olan biriydi. Kendisinin güçlü kişiliği yanında, kayınpederi İbrahim Tali Öngören'in Diyarbakır'da 2. Umûmî Müfettiş olması vilâyetteki nüfuzunu arttırdı. Bundan da güç alarak büyük bir cesaretle belediye işlerini yapıyordu. Örneğin, bir gecede ana caddedeki dükkan ve mağazaların "Daraba" denen tahta kepenklerini kaldırarak demire çevirdi[43].

Mehmet Hurrem Bey, yine bu dönem belediye binasının hizmet vermede yetersiz kaldığını görünce, yeni bir belediye binası yapmaya karar verdi. Bu iş için bakımı güçleşen

[41] Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 239.
[42] Yurdal Demirel, *Pulutlu Halil Efendi hayatı ve Hâtıraları*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2006, s. 197; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.
[43] Fethi Ülkü, "Elazığ'da Belediye ve Başkanları", *Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Dergisi*, S. 8, Ankara, 1994, s. 19; Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 197; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.

birçok kerpiçten yapılmış belediye emlakini satarak yetmiş yıla yakın bir süredir belediye binası olarak kullanılmakta olan betonarme bloku yaptırdı. Bu bina Elazığ'ın ilk betonarme yapısı olma özelliğini de taşımaktadır[44].

Mehmet Hurrem Bey'in en önemli hizmetlerinden biri de Kapalıçarşı'yı büyütüp bugünkü hâline getirmesidir. Mehmet Hurrem Bey, o dönemler sadece birkaç dükkanın yer aldığı bir yer olan bu bölgede büyük bir çarşı yaptırdı. Kapalıçarşı'daki aynı işi yapan esnafları bir araya toplatarak o esnaflara her esnafın yaptığı işe göre önlük giymelerini sağlayan "önlük sistemini" getirtti. Daha önceden kilo olarak kullanılan taşların çoğu zaman gerçek kilodan farklı olması ve birçok eksik satışın meydana gelmesi ve tüketicilerin mağdur olmasından dolayı "kilo sistemini" getirtti[45]. Süt ve süt ürünlerini satan esnafın bu ürünleri açık havada satılmasıyla meydana gelebilecek hastalıkları önlemek amacıyla "cam sistemini" getirtti[46].

Şehirdeki fırınların değirmenlerde üretilen unlardan ekmek yapılmasını durdurmuş ve 1930 yılında yeni açılan un fabrikasından üretilen un ile ekmek yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca fırınlarda maddi imkânsızlık yaşayan vatandaşlar için ayrı ekmek üretimini de sağlanmıştır[47].

Elektriğin Elazığ'a ilk gelişi de Mehmet Hurrem Bey'in belediye başkanlığı dönemine rastlar. Elazığ Elektrik Fabrikası 1932 yılı şubat ayının ilk günlerinde açılmıştır[48]. İlk istihsal, halen Öğretmenevi olarak kullanılan eski Halkevi binasının karşısındaki arsada kurulan küçük fabrikada yapıldı. Elazığ'da ilk aile sinemasının yapılması da bu döneme rastlar. Bu aile sineması belediye tarafından yapılıp işletilmeye başlandı. Elazığ'da modern belediyeciliğin temellerini attı[49] .

Elazığ Belediye Başkanı iken Tokat Milletvekilliğine seçildi. V. Dönem sonrasında siyasî hayattan çekildi. Bu yıllarda Ankara'da ikamet eden Mehmet Hurrem Bey, 1940 yılında Osmanlı Bankası İdare Meclisi, 1948 yılında da Toprak Mahsulleri Ofisi İdare Meclisi üyeliğine seçildi. 1950'li yılların başında tekrar Elazığ'a geri dönen Mehmet Hurrem Bey, burada siyaset ile uğraşmaya devam etti. 1954-1957 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığı görevinde bulundu. Mehmet Hurrem Bey, XI'inci ve XII'inci Dönem

[44] Ülkü, *a.g.m.*, s. 19; Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 199; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.
[45] Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 200; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.
[46] *Turan Gazetesi*, 5 Haziran 1931, No. 8; Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 200; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.
[47] *Turan Gazetesi*, 5 Mayıs 1931, No. 2.
[48] *Turan Gazetesi*, 11 Şubat 1932, No. 57.
[49] Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 200; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.

seçimlerinde Elazığ milletvekili seçildi. XII'inci Dönemden sonra yaşı itibariyle siyasetten tamamen çekildi ve ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti[50].

Mehmet Hurrem Bey, 9 Ocak 1982 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Naaşı İstanbul Sahrayı Cedit Mezarlığı'nda defnedildi. Kurtuluş Savaşı'nın ve Cumhuriyet tarihinin önemli simalarından biri olan İbrahim Tali Öngören'in kızı Fatma Nimet Hanım ile evli olan Hurrem Bey'in Fatma Fitnat (Akünal) isminde bir kızı bulunuyor.

SONUÇ

Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi, bir kültür merkezi olan Harput'un XIX. yüzyıldaki ilmi hayatında iz bırakan âlimlerinden biri olmuştur. Dağıstanlı Hoca Hafız Hacı Mehmed Efendi, Büyük Hacı Ali Efendi gibi şehrin önemli âlimlerinden uzun yıllar dersler aldıktan sonra İstanbul'a gelerek burada Harputlu Kürt Hoca Hacı Abdurrahman Efendi, Vidinli Hoca Hoca Mustafa Efendi, Harputlu Kazasker İsmail Seyfettin Efendi, Harputlu Hoca İshak Efendi, Eminhafızzâde Mustafa Faik Efendi'den dersler alarak kendisini iyice yetiştirmiş ve memleketine dönerek bu bilgi ve birikimini burada öğrencilerine ve halka aktarabilmiş önemli bir âlimdir.

Öncelikle bir müderris olarak Süleyman Paşa Medresesi'nde uzun yıllar hizmet vermiştir. Bu dönemde üç ayrı kez yirmiye yakın öğrenciye icazetname vermiş ve yetiştirdiği talebeleriyle Harput'taki medrese sisteminin önemli bir temsilcisi olmuştur. Ayrıca Mutasarrıf Diyarbakırlı Said Paşa ve Harput Defterdarı Rusçuklu Faik Efendi gibi Elazığ'da çeşitli bürokratik görevlerde bulunan bürokratlara da dersler vermiştir.

Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin en önemli hizmetlerinden biri de hem Harput'ta hem de Mamuratülaziz Vilayet merkezinde uzun yıllar müftülük görevinde bulunmasıdır. Bu görevi XIX. Harput ve Elazığ tarihinde en uzun süreli yürüten kişi olmuştur.

Harput'un zengin tasavvufî ikliminden de nasibini almış olup uzun yıllar Nakşibendilik tarikatında hizmetlerde de bulunmuştur.

Bütün görevlerinin arasında tespit ettiğimiz beş değerli eser veren Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin eserlerinden bazıları medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin aile efradından özellikle oğlu Mehmed Faik Efendi, babasının yolunda giderek medrese sisteminin Harput'taki son temsilcilerinden biri olmuş ve Elazığ'da XX. yüzyılın ilk çeyreğinde beş yıla yakın bir süre müftülük görevinde

[50] Demirel, *Pulutlu Halil Efendi*, s. 200; Demirel, *Tarık Tahiroğlu*, s. 280.

bulunmuştur. Ayrıca vilayette değişik komisyonlarda ve sivil toplum kuruluşlarında uzun yıllar başkan olarak hizmet vermiş ve divan şiirinin Harput'taki son temsilcilerinden biri olmuştur.

Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin torunu olan Mehmed Hurrem Bey ise yurt dışı tahsili ve hariciye nezaretinde görev yaptığı yıllarda kendisini iyice yetiştirmiş ve buradaki tecrübelerini şehirde belediye başkanlığı yaptığı dönemde uygulama fırsatı bulmuştur. Bu sayede şehrin Cumhuriyet tarihinde unutulmaz belediye başkanları arasında en önde yerini almıştır. Ayrıca uzun yıllar mebus olarak şehre önemli katkıları bulunmuş bir siyasi kişilik olarak şehir tarihinde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

1- ARŞİV BELGELERİ

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BEO.: Bab-ı Ali Evrak Odası

2360/176988, 18/04/1322 (2 Temmuz 1904).

DH. MKT.: (Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi)

2676/65, 13/11/1326 (8 Kasım 1908).

DH.ŞFR.: (Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi)

330/82, 09/05/1320 (22 Temmuz 1904), 370/103, 10/07/1322 (23 Eylül 1906).

NFS. d. (Nüfus Defterleri)

2688.

1.2. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi

Dosya, 2817, 2819, 2822

2- SALNAMELER

2.1. Salnâme-i Vilâyet-i Mamuratülaziz

H.1298 (M.1881), H.1301 (M.1884), H.1302 (M.1885), H.1305 (M.1888), H.1307 (M.1890), H.1308 (M.1891), H.1310 (M.1892-1893); H.1312 (M.1894), H.1325 (M.1907).

3- GAZETELER

3.1. Turan Gazetesi

5 Mayıs 1931, No. 2.

5 Haziran 1931, No. 8.

11 Şubat 1932, No. 57.

4- KİTAP, MAKALE VE TEZLER

ALBAYRAK, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, C.3, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 1996, s. 210-211.

ATEŞ, Süleyman, "Kösetürkmen, Muharrem Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara, 2002, s. 275-276.

DEMİREL, Yurdal, *Pulutlu Halil Efendi Hayatı ve Hâtıraları*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2006.

DEMİREL, Yurdal, *Tarık Tahiroğlu'nun Hâtıralarıyla Elaziz'den Elazığ'a*, , Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.

DEMİRPOLAT, Enver, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Harputlu Müellifler*, Elazığ, 2013.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Tükçe Ansiklopedik Lûgat,* Aydın Kitabevi, Ankara, 2012.

MEMİŞOĞLU, Fikret, *Harput Divanı*, Elazığ Kültür Derneği Yay., Elazığ, 1995.

Muharrem Hilmi Efendi, *Harput Ulemâsı,* Tarihsiz.

NURESKİ, Djuneis, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Kültür Merkezi Konumundaki Makedonya Şehirleri ve Özellikleri", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2014, s. 63-102.

SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında*, C.2, İstanbul, 1959.

ÜLKÜ, Fethi, "Elazığ'da Belediye ve Başkanları", *Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Dergisi*, S. 8, Ankara, 1994, s. 19-21.

5. ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.yazmalar.gov.tr/eser/tasdikat-i-isam-hasiyesi/214395 (10/03/2019).

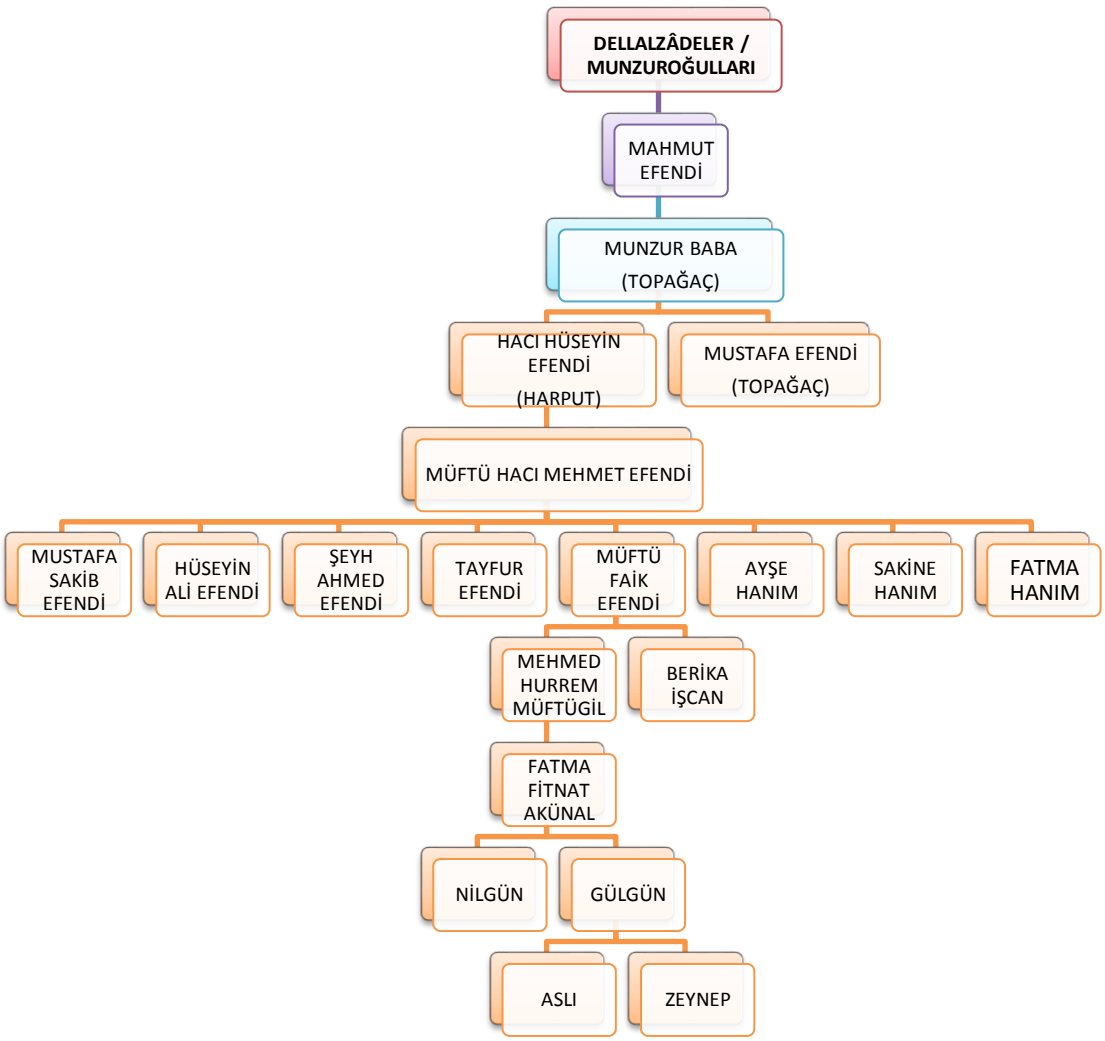
6. SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMALARI

Hacı Mahmut Biçer (Munzuroğullarından Tursun Bey'in oğlu), Görüşme Tarihi : 10/03/2019.

Fatma Demirel (Munzuroğullarından Tursun Bey'in kızı), Görüşme Tarihi : 10/03/2019.

EKLER

EK 1: Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'nin Seceresi

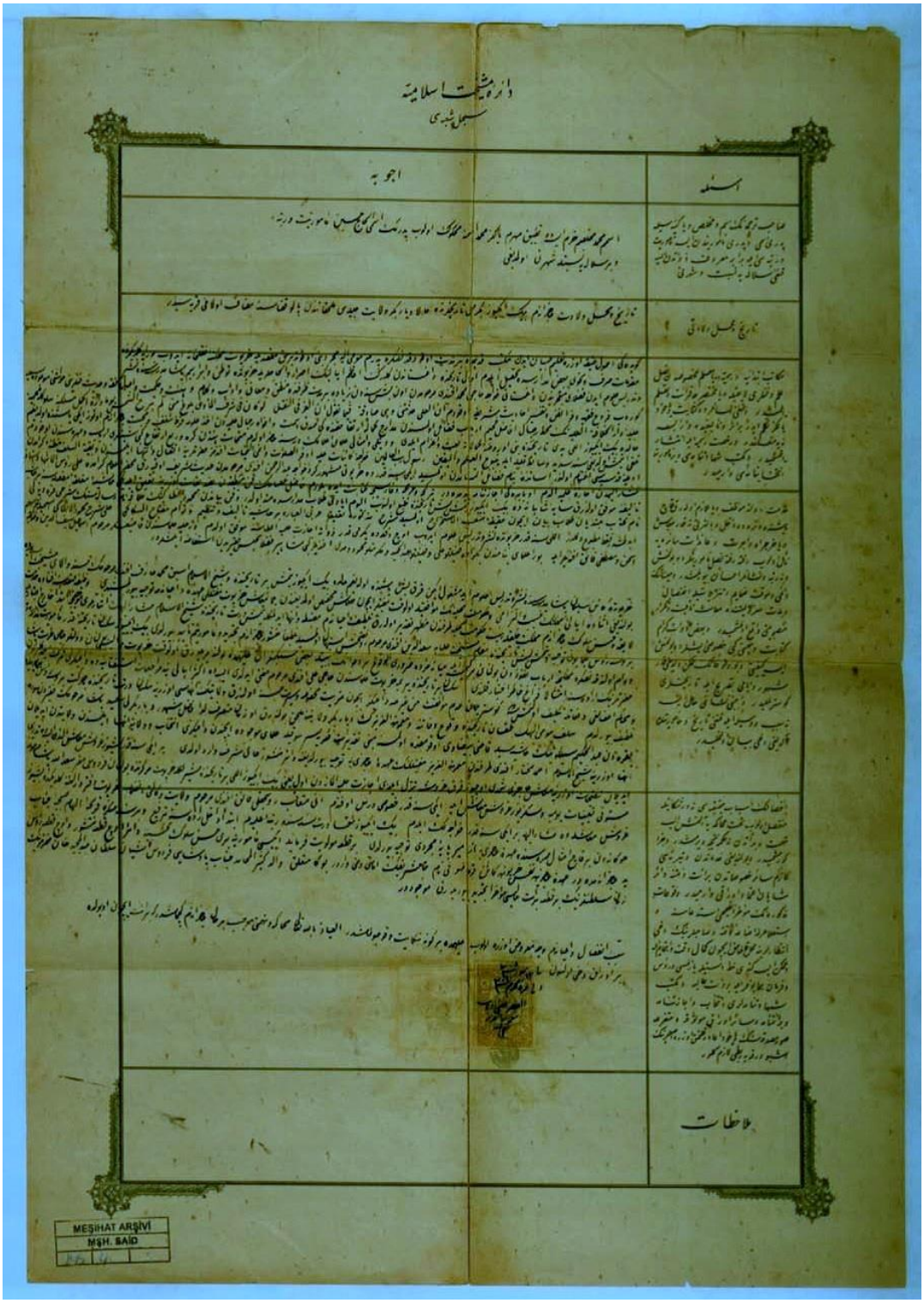

EK 2: Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin dedesi Munzur Baba'nın Kovancılar'ın Topağaç Köyü'ndeki Türbesi

DİYALEKTOLOG
ULUSAL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
BAHAR SPRING-SAYI NUMBER 20-SAYFA PAGE 43-64

EK 3: Dellalzâde Müftü Hacı Mehmet Efendi'nin Meşihat Arşivindeki Sicil Dosyası

EK 3: Hacı Muharrem Hilmi Efendi'nin Harput Uleması Adlı Eserinde Dellalzâde Hacı Mehmed Efendi Bölümü

